

Hónapló

Dalos György

Háborús hírek

Berlin, 2025. október 10.

Íróasztalom egyik fiókjában valami hivatalos iratot keresgélve megsárgult és darabjaira szakadt újságlapra bukkantam. Az *Eisenacher Tagespost* című német napilap 1914. december 7-i rendkívüli kiadása volt az. Valamilyen ócskapiacon szedhettem fel, nem közvetlen érdeklődésből, hanem talán csak sajnáltam otthagyni. A fettel szedett főhír szerint a németek fényes győzelmet arattak Łódźnál. Maga a cikk némiképp mérsékeli a diadalittas címadást, hozzátéve, hogy „az ütközet eredményeit, tekintettel a harctér kiterjedtségére, még nem áll módunkban áttekinteni”. Ugyanakkor a legfelső hadvezetés közleménye azt is tudatja az olvasóval, hogy „a nyugati hadszíntérről nem állnak rendelkezésre különös hírek”. Ez volt az a bizonyos mondat, ami a hadijelentésekben „Nyugaton a helyzet változatlan” formában a végsőkig ismétlődött, és Erich Maria Remarque világsikerű regényének címét kölcsönözte.

80

Gondolom, a korabeli józan újságotolvasó elsősorban abból a szempontból mérlegelte a napi híreket, hogy mikor lesz vége az akkor már negyedik hónapja dúló tébolynak, s ha valaki erre azt mondta volna, hogy még legalább négy évig fog tartani, egyszerűen nem hittek volna neki. Márpedig köztudott volt, hogy a háborúk időtartamának igencsak bő a választéka: a történészek tudnak hét-, tizenöt-, harminc-, sőt százéves háborúról is. Igaz, akadtak rövidebb lélegzetű összecsapások: hatnapos, néhány hetes vagy hónapos háborúk is. A legutóbbi izraeli–palesztin közel-keleti háború hosszát tekintve közepesnek mondható: 2023. október 7-én kezdődött, és 2025. október 13-án ért véget, legalábbis ekkor jelentette be Trump elnök, hogy lezárultak a harci cselekmények, és „örök békét” is jószolt a viharvert régiónak. Most már „csak” az orosz–ukrán háborúságot kellene felszámolni, s akkor nyugodtabban hajthatnánk álomra a fejünket. Békéről persze még ez után sem lenne szó, hiszen a konfliktusok bármikor újra fellángolhatnak – olyanok ezek, mint a szüntelenül jelentkező spanyol erdőtűzek. Jól hangzik az „örök béke”, de én már egy tartós fegyverszünetnek is örülnek.

*

Most, miközben egy kis erfurti kiadó felkérésére *Az orosz eszme* témájú tanulmányon dolgozom, meglepetésként ér, hogy a szovjet időkben az orosz nacionalizmusnak és sovinizmusnak is megvolt a maga illegális, disszidens változata, s efféle eszmék hirdetése is a büntető törvénykönyv megfelelő paragrafusába ütközött. Márpedig létezett egy földalatti ellenzék, amely kap-

csán épp azt kifogásolta a szovjethatalom, hogy nem eléggé orosz. Üldözésük története semmiben sem maradt el a Nyugaton ismertebb liberális emberi jogi mozgalmak képviselőit ért szenvedések mögött.

Akkortájt a szovjet fővárosban rendkívüli népszerűsége tettek szert a költői felolvasóestek, mégpedig nem csak olyan közismert helyszíneken, mint a Politechnikai Múzeum vagy az Irodalom Háza a Herzen utcában, és nem utolsósorban a Lomonoszov nagy előadóterme, ahol diákként magam is tanúja lehettem Jevtusenko három és fél órás bemutatkozásának. A költők olykor egy moderátor közvetítésével egész pódiumot alkottak, s a rendezvények az éjszakába nyúltak. Mindez nem csak és talán nem is elsősorban a költészet iránti érdeklődéssel függött össze, mint inkább az országban egyébként alig létező nyilvánossággal: a felolvasások után. A közönség ugyanis cédulákat juttathatott fel a színpadra, rákérdezve a szerző valamelyik ismert versére vagy pikáns érdeklődéssel, például a cenzúrára vagy nyugati útjaikra vonatkozólag. Egészen különleges helyszínnek számított Majakovszkij szobra a róla elnevezett téren, ahol főleg őszi esteken szavaltak a költők; itt nemcsak sztárok, hanem a fából ácsolt pódiumra felkérkedő ismeretlen kezdők is bemutatkozhattak. Aki akkortájt Moszkvában ellenzékinak vagy a rendszer mégoly óvatos kritikusának tartotta magát, ha csak közönségként is, de legalább egyszer megjelent ebben a Hyde parkszerű környezetben. Tegyük hozzá: a rendezvényeken elkerülhetetlenül képviseltette magát a titkosrendőrség is.

A Majakovszkij téri törzsközönséghez tartozott két, egymást személyesen nem ismerő fiatal történész, Vlagyimir Oszipov (1938–2023) és Anatolij Ivanov (1935–). Oszipov – apja hivatásos katonatiszt, anyja tanárnő – egy Leningrád környéki kisvárosból került Moszkvába, és saját bevallása szerint az „anarchoszindikalizmus” híveként bírálta a kommunizmust. A nála három évvel idősebb Anatolij Ivanov moszkvai értelmiségi családban nőtt fel, ő is baloldali szimpátiákkal indult: trockistának vallotta magát, és idevágó nézeteit egy tanulmányban ki is fejtette. Kisebb csoport verődött hozzájuk, és magánlakásokon fontolgatták a rendszer megdöntésének esélyeit. Először Oszipovra csapott le a KGB, perbe fogták, és 1962-től hat évet ült egy mordvinföldi táborban. Ivanov már korábban lebukott, miután egy házkutatás során elkobozták a trockista tanulmányt. Őt is bíróság elé állították, ám beszámíthatatlannak nyilvánították, és elmeorvosintézetbe utalták kényszerkezelésre. S ahogyan Oszipov a hetvenes években ismét visszakerült a mordvinföldi táborba, ugyanúgy Ivanovot is kétszer utalták be elmeorvosintézetbe, mígnem 1981-ben egy bíróság „normálisnak” nyilvánította, és a Volga menti Kirov megyébe száműzette.

Mint említettem, Oszipov és Ivanov nem ismerte egymást, sorsuk csak az 1970-es években fonódott össze, egyvalami mégis közös volt bennük: Oszipov vallásos lágertársai hatására búcsút vett az anarchoszindikalizmusnak, és „pravoszláv orosz hazafiként” került szabadlábra. Alkalmi, kétkezi munkából tartotta fenn magát, s eközben 1971 tavaszán beindította a *Vécse* című, önmeghatározása szerint „cenzúramentes, írógépen sokszorosított, orosz, hazafias, ortodox keresztény folyóiratát”, amely 50-100 példányban jelent

meg – a szerkesztő legközelebbi letartóztatásig. Nagyjából így vergődte végig a Brezsnyev-érát és érte meg a peresztrojka és a glasznoszty virágkorát, amikor a pártok és az egyesületek gomba módra kezdtek szaporodni. 1990-ben Oszipov megalakította a Keresztény Újjászületés nevű monarchista csoportot, ám egyetlen választáson sem sikerült bejutnia az állami dumába. Az „oroszság” (русскость) ábrándját és szenvedéseinek értelmét a nála ügyesebb és főleg jobban finanszírozott „orosz patrióták” elhappolták előle. Egy moszkvai kiadó lektoraként vonult nyugdíjba.

Nem járt nála sokkal jobban egykori sors- és eszmetársa, Ivanov sem, igaz, neki még letartóztatása előtt sikerült megszereznie a történelemszociológusdiplomát, és a szlavofilizmus témájában cikkeket is publikálhatott. A két elmegyógyintézeti fázis azonban kerékbe törte a pályáját, és csak 1984-ben hagyhatta el száműzetésének színhelyét. Nézetrendszere ekkor már messzire kanyarodott a mérsékelt Oszipovétól. Eltérően annak ortodox vallásos irányától, Ivanov már az 1970-es évek végén szakított a kereszténységgel, amely szerinte tönkretette Oroszországot. Pogány, vagy ahogyan ő nevezte, újpogány ideológiát hirdetett, és az általa „árjának” minősített „oroszság” fogalmát szigorúan etnikai alapon értelmezte. Innen már sajnos igen rövid út vezetett a közönséges rasszizmushoz, antiszemitizmushoz és leginkább Nyugat-ellenességhez. *Beszéd a nemzethez* című pamfletjében (1978) a nyugati Mammon fenyegetése mellett főleg a zsidóknak a kulturális és tudományos életben élvezett állítólagos monopóliumát és az orosz nép „jogainak csorbítását” tette szóvá. Ugyanakkor az orosz–ukrán háború kapcsán kilencvenedik születésnapja alkalmával adott interjújában szokatlanul józan, pragmatikus hangot ütött meg az egyébként szélsőjobb nacionalista *Zavtra* hasábjain: „Gyakran propagálják azt az eszmét, hogy Ukrajna nincs is, mesterséges képződmény. Én úgy gondolom, hogy ez súlyos tévedés. Már maga az a kétségbeesett erő, amellyel az ukránok harcolnak, épp azt bizonyítja, hogy nagyon is vannak.” Ivanov ezt a három mondatot bizvást átküldhetné egy másik orosz nacionalistának, a „Moszkva, Kreml” címre.

*

A második magyar irodalmi Nobel-díj kapcsán legalábbis eddig szerencsésen elmaradt az az ízetlen „kultúrharc”, amely Kertész Imre kitüntetését kísérte. Jóllehet, alkalmasint elhangzott némi kifakadás a folyton díjakat nyerő „libsik” ellen, Krasznahorkai László megúszta a legrosszabb mellékhatásokat. Orbán üdvözlete is tapintatosabbra sikeredett, mint a 2002-es, amelyben felemlítették, hogy mely nagy magyar alkotók nem részesültek ebben a dicsőségben. Ráadásul a díjazott polemikus válaszát sem vették zokon. Szóval a kormány azt tette, amit ilyenkor tenni lehet: hátradőlt, és örült a sikernek. Tulajdonképpen ez olyannyira normális, hogy említésre is alig érdemes.

Ha a Kertész és Krasznahorkai Nobel-díja között eltelt huszonhárom esztendő a magyar irodalom eme világsikerének trendjeként értelmezzük, akkor legközelebb 2048-ban dönt a Norvég Akadémia hazánk egy akkor működő magyar írója/írónoje mellett. Az eddigi díjazottak átlagéletkorát tekintve

ma 45–55 éves lehet az illető, és gondolom, hogy elég nehéz helyzetben van: könyvei alacsony példányszámban jelennek meg, alig recenzálják és még ritkábban fordítják német, angol, svéd vagy norvég nyelvre őket. Neki magának egyelőre tanári vagy egyéb mellékállása lehet, mert szimpla írásból nem lehet megélni. Ha netalántán megkeresi egy újságíró, és aznap optimista formában van, elmondja titkos tervét: spórolt pénzéből hamarosan egy év fizetés nélküli szabadságra megy, és akkor megalkotja a lelkében réges-rég szunnyadó nagy művét: a 2020-as évek magyar regényét.

Sok sikert, kolléga/nő!

Hargitai Miklós

Nem itt van Amerika

A héten, mármint a megírás hetének hétfőjén iskolai szünet volt Andalúziában. Columbus Amerikába érkezésére emlékeztek, ami nemzeti ünnep majdnem mindenütt, ahol spanyolok élnek. A partot érés évfordulója október 12., ami most vasárnapra esett, de Spanyolországban bonyolult mechanizmus gondoskodik róla, hogy a diákok meg a szabadságra vágyó felnőttek ilyenkor se járjanak rosszul. A hétvégére eső ünnepet a legközelebbi munkanapon kiadják (és nem kell ledolgozni, mint nálunk a hosszú hétvégék betét napjait), ez diákra és dolgozókra egyaránt érvényes. Ráadásul ott van még a fehér hét intézménye, amelynek révén egy hét szünet jár az iskolásoknak az ilyen-olyan okokból mégis ünnepnapra eső és nem áthelyezett szabadnapokért. Én amúgy katolikus gimnáziumba jártam Budapesten a rendszerváltás előtt, ami azzal az előnnyel járt, hogy az állami és az egyházi ünnepeket is megkaptuk. De egy mai spanyol diáknak még ennél is több iskolaszüneti napja van. Nem minden tartományban, mert az állam szabadnapkeretet határoz meg, és maguk a tartományok döntenek el, hogy ezeket mikor használják fel. Ám a lényeg mégiscsak az, hogy két-három hetenként van valamilyen szünet.

A Fiesta Nacional de España (más néven Día de la Hispanidad) az ünnepek között is a legnagyobbak közé tartozik. Állami szinten ez Spanyolország nemzeti ünnepe: az ország egységét, történelmét és dicsőségét ünneplik, olyasformán, mint mi augusztus 20-án. Madridban katonai parádét tartanak, a királyi család is megmutatja magát, a spanyol állam a saját egykori nagysága előtt hódol, felszabadultan, keserűség nélkül. Ugyanakkor a part-raszállás a spanyol nyelv és kultúra világméretű terjedésének jelképes kezdete is volt, és ez az ünnep másik tartalma, amire a Día de la Hispanidad megnevezés utal. Arról van szó, hogy – bár erre Magyarországon ritkán gondolunk – területi alapon tényleg a fél világ spanyolul beszél. Az USA lakosságának egyhatoda spanyol anyanyelvű; Közép-Amerika teljesen, Dél-Amerika pedig szinte teljesen (Braziliát leszámítva) spanyol ajkú, ami ösz-